

MĀCĪBU LĪDZEKLIS 10.–12. KLASEI

Intelektuālais īpašums un autortiesības

Sanita Meijere, Sandra Falka

2007. gads

Saturs

1. Terminu vārdnīca.....	3
Ar intelektuālo īpašumu un autortiesībām saistīto jēdzienu definīcijas	
2. Intelektuālais īpašums.....	6
Intelektuālā īpašuma jēdziens	
Intelektuālā īpašuma veidi	
Intelektuālā īpašuma nepieciešamība	
Kāpēc intelektuālais īpašums ir jāaizsargā?	
3. Autortiesības.....	7
Autortiesību jēdziens	
Autortiesību aizsardzības zīme	
Autora radīto darbu izmantošana	
Autortiesības regulējošo normatīvo aktu (likumu un noteikumu) hierarhija	
4. Praktisko situāciju apraksti.....	9
Kā ikdienā rīkoties ar jebkura veida darbu, ko aizsargā autortiesības?	
5. Uzdevumi.....	11
Tests	
Situācijas analīze	
Terminu skaidrojumi	
6. Uzdevumu atbildes.....	15

1. Terminu vārdnīca

Ar intelektuālo īpašumu un autortiesībām saistīto jēdzienu definīcijas

Autors – fiziskā persona (cilvēks), kuras radošās darbības rezultāts ir konkrētais darbs.

Autora mantinieks* – iegūst autora mantiskās tiesības likumiskas, līgumiskas vai testamentāras mantošanas ceļā. Tās turpinās, kamēr vien ir spēkā autortiesību aizsardzības termiņš. Autora personiskās tiesības nav mantojamas, izņemot tiesības uz darba izziņošanu un publicēšanu, uz darba atsaukšanu un uz pret darbību darba izkropļošanai, sagrozīšanai vai citādi pārveidošanai.

Autoratlīdzība* – jebkāda veida atlīdzība vai kompensācija par aizsargāta darba izmantojumu. Tiesības atļaut izmantot savu darbu, saņemot par to autoratlīdzību, ir autora mantisko tiesību svarīgs aspekts.

Autortiesības – tiesību normu kopums, kas regulē attiecības starp zinātnes, mākslas, literatūras vai cita veida intelektuāla darba autoru un citu personu vai organizāciju par darba radīšanu un izmantošanu.

Autortiesību pārkāpums* – rodas tad, ja gadījumos, kad likums to pieprasa, nav iegūta atļauja darba izmantošanai.

Autortiesību zīme* – oficiāls brīdinājums, ko uz/pie darba eksemplāra pieprasa atsevišķu valstu likumdošana, lai apliecinātu autora tiesības uz autorību. Tā sastāv no trim elementiem: 1) burta "c" aplīti; 2) autortiesību īpašnieka vārda; 3) darba pirmpublicējuma gada. Bernes konvencija nepieprasa šīs zīmes obligātu lietojumu, tāpat kā nepieprasa citu formalitāšu ievērošanu autortiesību iegūšanai.

Autors FOTO - WWW.CORBIS.COM

Blakustiesības* – parasti ir tiesības, kuras arvien vairāk valstīs aizsargā autoru darbu izpildītājus, fonogrammu producentus, ētera raidījumu organizācijas, kā arī organizācijas, kas raida pa vadiem, vai to tiesību pārņēmējus. Izpildītāji var realizēt savas tiesības, vienīgi ievērojot darbu autora vai autoru tiesības. Fonogrammu producenti un ētera raidījumu organizācijas, kā arī organizācijas, kuras raida pa vadiem, īsteno savas tiesības to tiesību ietvaros, kas līgumā ar autoru un viņa darba izpildītāju tiem piešķirtas uz fonogrammu vai ēterā vai pa vadiem pārraidītu darbu.

Darbs – autora radošās darbības rezultāts literatūras, zinātnes vai mākslas jomā neatkarīgi no tā izpausmes veida, formas un vērtības.

Datu bāze – neatkarīgu darbu, datu vai citu materiālu krājums, kas sakārtots sistemātiski vai metodiski un individuāli pieejams elektroniskā vai citādā veidā.

Dizaina darbs* – ar mākslinieciskās projektēšanas (mākslinieciskās konstruēšanas) metodi radīts darbs – praktiski izmantojama priekšmeta ārējais veidols ar estētisku vērtību. Šajā nozīmē tas tuvs lietišķās mākslas darbam. Taču dizaina darbs var būt arī mākslinieciski projektēta telpa. Atsevišķi dizaina darbi var tikt aizsargāti kā dizaina paraugi saskaņā ar likumu "Par dizaina paraugu aizsardzību".

Fiksācija – skaņa vai attēls materializētā formā, kas dod iespēju to publiskot, uztvert vai reproducēt ar attiecīgas ierīces palīdzību.

Darbs FOTO - WWW.CORBIS.COM

Filma – audiovizuāls vai kinematogrāfisks darbs vai kustīgi attēli ar skaņu pavadījumu vai bez tā.

Filmas producents – fiziska vai juridiska persona, kura finansē un organizē filmas uzņemšanu un ir atbildīga par tās pabeigšanu.

Fonogramma – informācijas nesējā fiksēts skaņas vai skaņu atveidojuma ieraksts.

Fonogrammas producents – fiziska vai juridiska persona, kura uzņemas iniciatīvu un ir atbildīga par izpildījuma skaņu, citu skaņu vai skaņu atveidojuma pirmās fiksācijas veikšanu.

Izpildītājs – aktieris, dziedātājs, mūziķis, dejojotājs vai cita persona, kura atveido lomu, lasa, dzied, atskaņo vai kādā citā veidā izpilda literāru vai mākslas darbu vai folkloras sacerējumu, sniedz estrādes, cirka vai leļļu priekšnesumu.

Izplatīšana – darbība, ar kuru autortiesību vai blakustiesību objekta oriģināls vai kopija tiek pārdota vai citādi atsavināta.

Izziņošana – darbība, ar kuras palīdzību darbs pirmo reizi kļūst pieejams sabiedrībai neatkarīgi no šīs darbības veida.

Licence* – autortiesību aspektā atļauja darba izmantošanai tajā veidā un saskaņā ar tiem noteikumiem, kas norādīti licencē. Autortiesības saglabā autors, licences saņēmējs (izmantotājs) iegūst vienīgi atļauju izmantot darbu.

Mantisko tiesību kolektīvā pārvaldījuma organizācija* – pašu autoru dibināta bezpeļņas organizācija, kura veic autoru mantisko tiesību kolektīvu administrēšanu un autortiesību aizsardzību, ja norādītās tiesības nevar nodrošināt individuālā kārtā vai šāda aizsardzība ir apgrūtināta. Organizācija pilnvaras autoru pārstāvniecībai no savas valsts autoriem iegūst uz rakstveida vienošanās (līguma) pamata, bet ārvalstu autorus savā teritorijā pārstāv saskaņā ar līgumiem, kas slēgti ar analogām organizācijām citās valstīs. Savā darbībā autortiesību organizācija pārstāv autoru tiesības un likumīgās intereses un pilda šādas funkcijas: izsniedz autoru darbu izmantotājiem licences par to tiesību izmantošanu, ar kuru pārvaldījumu organizācija nodarbojas, un slēdz līgumus ar autoru darbu izmantotājiem; vienojas par autoratlīdzības lielumu; veic licencēs un līgumos paredzētās autoratlīdzības iekasēšanu, sadalīšanu un izmaksu autoriem; veic citas darbības saskaņā ar autoru pilnvarojumu.

Plaģiāts* – cita autora oriģināldarba vai tā daļu uzdošana par savējo. Plaģiāts ir arī darbs, kurā veiktas nenozīmīgas satura vai formas izmaiņas (piemēram, romāna personām doti citi vārdi) vai kurš ievietots citā kontekstā. Plaģiātu nevajag jaukt ar ideju, arhetipu vai darba veidošanas metožu brīvu izmantojumu oriģināldarba radīšanai. Ja plaģiēts aizsargāts darbs, var runāt par autortiesību pārkāpumu.

Pirātisms* – pretiesiskas darbības ar autoru darbiem, autortiesību aspektā tā ir darbu fiksācija, publicēšana, reproducēšana un izplatīšana jebkādā veidā bez atļaujas darbu izziņošanai, publicēšanai vai izmantošanai un nemaksājot autoratlīdzību. Katrs pirātiski izgatavots eksemplārs ir kontrafakta eksemplārs.

Publicēšana FOTO - WWW.CORBIS.COM

Publicēšana – darbība, ar kuras palīdzību autortiesību un blakustiesību objektu kopijas ar autortiesību un blakustiesību subjektu piekrišanu kļūst pieejamas sabiedrībai, ievērojot nosacījumu, ka eksemplāru skaits apmierina sabiedrības saprātīgu pieprasījumu atbilstoši šā autortiesību vai blakustiesību objekta raksturam; par autortiesību objektu publicēšanu netiek uzskatīta dramatisks, muzikāli dramatisks darbs vai muzikāla darba izpildīšana, audiovizuāla darba demonstrēšana, literāra darba publiska lasīšana, literāra vai mākslas darba raidīšana, mākslas darba demonstrēšana vai arhitektūras darba celtniecība.

Publiskošana – jebkura darbība, ar kuru tieši vai ar attiecīgas tehniskas ierīces palīdzību darbs, izpildījums, fonogramma vai raidījums tiek padarīts pieejams sabiedrībai.

Publisks izpildījums – darba vai cita ar likumu aizsargāta objekta priekšnesums, atskaņojums vai kā citādi tieši vai ar jebkuras tehniskas ierīces palīdzību vai procesa starpniecību veikts izmantojums ārpus ierastā ģimenes loka.

Izplatīšana FOTO - WWW.CORBIS.COM

Publiskis patapinājums – darba oriģināla, izpildījuma fiksācijas, fonogrammas, filmas vai to kopiju izmantotāja darbība, ar kuras palīdzību autortiesību vai blakustiesību objekts ar sabiedrībai pieejamu iestāžu starpniecību uz ierobežotu laiku tiek padarīts pieejams neierobežotam personu lokam bez mērķa gūt tiešu vai netiešu ekonomisku vai komerciālu labumu.

Reproducēšana – autortiesību vai blakustiesību objekta vienas kopijas vai vairāku kopiju izgatavošana ar jebkuriem līdzekļiem jebkādā formā un mērogā, pilnībā vai daļēji, arī autortiesību vai blakustiesību objekta vai tā daļas īslaicīga vai pastāvīga uzglabāšana elektroniskā veidā, kā arī trīsdimensiju kopijas izgatavošana no divdimensiju objekta vai divdimensiju kopijas izgatavošana no trīsdimensiju objekta.

Reprogrāfiskā reproducēšana – darba faksimileksemplāru izgatavošana ar jebkura līdzekļa palīdzību fotokopēšanas ceļā, izņemot iespiešanu. Par reprogrāfisku reproducēšanu uzskatāma arī skenēšana vai faksimileksemplāru izgatavošana fotokopēšanas ceļā palielinātā vai samazinātā mērogā.

Tehnoloģiskie līdzekļi – autortiesību vai blakustiesību subjekta, kā arī datu bāzes veidotāja izmantotie tehnoloģiskie aizsardzības līdzekļi (tehnoloģijas, ierīces vai to sastāvdaļas), ko parasti lieto, lai ierobežotu vai nepieļautu tādas darbības ar autortiesību un blakustiesību objektu, kā arī datu bāzi, kuras nav atļāvis autortiesību vai blakustiesību subjekts, kā arī datu bāzes veidotājs. Tehnoloģiskie līdzekļi uzskatāmi par efektīviem gadījumos, kad autortiesību vai blakustiesību subjekts, kā arī datu bāzes veidotājs kontrolē autortiesību vai blakustiesību objekta, kā arī datu bāzes izmantošanu ar piekļuves kontroli vai aizsardzības procesu (ar kodēšanu, trokšņu radīšanu vai citādu autortiesību un blakustiesību objektu vai datu bāzes pārveidošanu vai ar kopiju kontroles mehānismu, ar ko sasniedz aizsardzības mērķi).

Vizuālās mākslas oriģināldarbs

FOTO - WWW.CORBIS.COM

Reprogrāfiskā reproducēšana

FOTO - WWW.CORBIS.COM

Vizuālās mākslas oriģināldarbs – grafiskās vai plastiskās mākslas darbs (glezna, kolāža, zīmējumi, gravūra, litogrāfija, skulptūra, gobelēns, keramikas vai stikla izstrādājums, fotogrāfija u. tml.), ja to izgatavojis pats autors, vai arī darba kopijas, kas tiek uzskatītas par oriģināldarbiem. Darbu kopijas, ko ierobežotā daudzumā izgatavojis pats autors vai kas izgatavotas ar viņa atļauju, tiek uzskatītas par oriģināldarbiem. Šos darbu eksemplārus autors parasti ir numurējis, parakstījis vai kā citādi apzīmējis.

Vizuālās mākslas oriģināldarba pārdevējs – komersants (arī komisionārs), kurš veic izsoli vai kura uzņēmums ir mākslas darbu galerija, mākslas salons, veikals, interneta veikals, izsoļu nams un tamlīdzīgs uzņēmums, kur pircējam tiek piedāvāts iegādāties vizuālās mākslas oriģināldarbu.

2. Intelektuālais īpašums

Intelektuālā īpašuma jēdziens

Par intelektuālo īpašumu uzskatāmi prāta radīti izgudrojumi, literāri un mākslinieciski darbi un simboli, kā arī vārdi, attēli un dizains, ko izmanto uzņēmējdarbībā.

Intelektuālā īpašuma iedalījums

Rūpnieciskais īpašums:

- izgudrojumi;
- preču zīmes;
- dizainparaugi;
- ģeogrāfiskās izcelsmes zīmes.

Autortiesības:

- autortiesības;
- kolektīva autortiesību pārvaldīšana.

■ Preču zīme

Intelektuālā īpašuma nepieciešamība

Intelektuālais īpašums (cilvēku radītie izgudrojumi) padara ērtāku, vieglāku un patīkamāku mūsu ikdienas dzīvi. Katru brīdi mēs izmantojam kādu priekšmetu, kas mūs „klausā”. Piemēram, mobilais tālrunis vai dators dara to, ko mēs liekam, tāpēc, ka tajos ir iestrādātas programmas, kuras saprot mūsu dotās komandas. Grāmatas, dziesmas, mūzika, filmas, spēles, izrādes padara dzīvi aizraujošāku un pilnvērtīgāku – arī tās ir intelektuālais īpašums.

Kāpēc intelektuālais īpašums ir jāaizsargā?

Intelektuālā īpašuma efektīva aizsardzība ir nepieciešama, lai cilvēki, kuri radījuši kādu izgudrojumu vai darbu, piemēram, dziesmu, filmu, gleznu vai datorprogrammu, justos droši, ka spēs saņemt atlīdzību par ieguldīto darbu, veltīto laiku un bieži vien arī naudas summas, kas nepieciešamas darba tapšanas nodrošināšanai, piemēram, filmām, datorprogrammām.

3. Autortiesības

Autortiesību jēdziens

Autortiesības pieder darba autoram, tiklīdz darbs (grāmata, dziesma vai cits intelektuāls darbs) ir radīts. Radītais darbs tiek aizsargāts jau tā tapšanas brīdī, neraugoties uz to, vai tas ir pabeigts vai vēl ne. Aizsargāts tiek jebkurš radītais darbs, nav nozīmes tā vērtībai (cenai), mērķim, kādēļ tas ticis radīts, piemēram, mūziķis uzrakstījis dziesmu savam priekam vai žurnālists uzrakstījis rakstu pēc avīzes redaktora pasūtījuma. Tāpat arī nav svarīga darba forma – vai tas ir zīmējums, ar roku rakstīts raksts vai veidots datorā.

Autortiesību aizsardzības zīme

Lai autors apliecinātu, ka tieši viņš ir radījis konkrēto darbu, izmanto autortiesību aizsardzības zīmi:

- burtu "c" aplītī – ©;
- autora vārdu (nosaukumu);
- darba pirmpublicējuma gadu.

Nekāda speciāla reģistrācija, noformēšana vai citu formalitāšu ievērošana nav nepieciešama (atšķirībā no rūpnieciskā īpašuma tiesību apliecināšanas, piemēram, patentiem, kuri tiek reģistrēti).

Papildu garantijas autortiesību pierādīšanai:

- ar darba radīšanu saistīto dokumentāciju var nodot notāram;
- nosūtīt to sev pa pastu ierakstītā un apdrošinātā vēstulē un glabāt neatvērtu.

Autora radīto darbu izmantošana

Radot darbu un atļaujot to izmantot citiem, autors izsniedz licenci. Licence nozīmē atļauju lietot konkrēto darbu. Licencē autors nosaka, kā darbu drīkst izmantot, kādi noteikumi, ierobežojumi jāievēro.

Parasti autora radītos darbus drīkst izmantot, samaksājot autoram vai viņa tiesību pārstāvim (piemēram, autortiesību kolektīvā pārvaldījuma organizācijai) autora noteikto atlīdzību.

Obligāti norādīt izmantotā darba nosaukumu un autora vārdu, darbu drīkst izmantot bez atlīdzības:

- izglītības, pētniecības un zinātniskos nolūkos;
- rakstot kritiku;
- ziņu raidījumos un aktuālo notikumu apskatos;
- publicēt avīzēs vai raidīt (internetā, radio, TV) publiski teiktas politiskas runas un aicinājumus;
- fiksēt, publiskot un publicēt aktuālos notikumus fotogrāfijas darbos;
- reproducēt (pavairot), lai to varētu izmantot redzes vai dzirdes invalīdi;
- reproducēt (pavairot) vienā eksemplārā nekomerciālos nolūkos (bez mērķa gūt peļņu) bibliotēku un arhīvu vajadzībām vērtīgu eksemplāru saglabāšanai;
- reproducēt tiesvedības mērķiem;
- parodēt vai kariķēt.

Publiski pieejama vai izstādīta darba, piemēram, arhitektūras, fotogrāfijas, vizuālās mākslas, dizaina vai lietišķās mākslas darba, attēlojumu **drīkst izmantot personiskām vajadzībām, informācijai ziņu raidījumos vai aktuālo notikumu apskatos vai ietvert darbos nekomerciālā nolūkā (bez mērķa gūt peļņu).**

Latvijā autortiesības uz darbu saglabājas 70 gadus pēc autora nāves, bet citās valstīs šis laiks var būt atšķirīgs.

Autortiesības regulējošo normatīvo aktu (likumu un noteikumu) hierarhija

1. Starptautiskie līgumi, piemēram:

Bernes konvencija, pieņemta 09.09.1886., teksts (ar grozījumiem) angļu valodā pieejams:
<http://www.km.gov.lv/UI/main.asp?id=10733>;

WIPO (Pasaules intelektuālā īpašuma organizācijas) Autortiesību līgums, apstiprināts diplomātiskajā konferencē 20.12.1996. Ženēvā, teksts pieejams:

<http://www.km.gov.lv/UI/imagebinary.asp?imageid=943>.

2. Eiropas Savienības tiesību akti - direktīvas;

to prasības tiek iestrādātas nacionālajā likumdošanā. Atsevišķas direktīvas pieejamas:

<http://www.km.gov.lv/UI/main.asp?id=13821>.

3. Likumi, piemēram:

Autortiesību likums, pieņemts 06.04.2000., stājies spēkā 11.05.2000., teksts (ar grozījumiem) pieejams:

<http://www.km.gov.lv/UI/imagebinary.asp?imageid=1830>).

4. Ministru kabineta noteikumi.

4. Praktisko situāciju apraksti

Kā ikdienā rīkoties ar jebkura veida darbu, ko aizsargā autortiesības?

Datorprogrammu kopiju izmantošana

Kad pērc datorprogrammu (vai kādu ierakstu, piemēram, mūziku, filmu), tu nekļūsti par tās īpašnieku, bet esi iegādājies tikai atļauju (licenci) lietot datorprogrammu tā, kā to noteicis autors (datorprogrammas ražotājs). Lietošanas noteikumi jeb licence tiek pievienoti datorprogrammai. Tā noteikti ir jāizlasa, pirms tiek uzsākts darbs ar konkrēto programmu, lai izvairītos no pārkāpumu izdarīšanas, jo ar datorprogrammu drīkst darīt tikai to, kas atļauts tās licencē jeb lietošanas noteikumos. Parasti šie noteikumi nosaka, ka tu drīkst instalēt konkrēto programmu uz viena datora un izveidot vienu rezerves kopiju. Ja tu kopē vai palīdzi citam kopēt datorprogrammu (arī mūzikas ierakstus vai filmas) veidos, kas licencē nav atļauti (pat tad, lai tikai padalītos ar draugiem vai kolēģiem), tu pārkāp licences un normatīvo aktu noteikumus, kā dēļ var iestāties likumā noteiktā atbildība – **administratīvā, civiltiesiskā** vai **kriminālatbildība**.

Legālas datorprogrammas kopiju drīkst izmantot kā rezerves kopiju gadījumā, ja tiek bojāts vai pazaudēts oriģinālais programmas instalācijas datu nesējs (disks vai diskete).

Bez likumā paredzētās atbildības nelegālu datorprogrammu lietošana arī nozīmē:

- iespēju pakļaut datoru vīrusiem un programmatūras defektiem, kā dēļ vari zaudēt visu datorā esošo informāciju;
- nesaņemt ražotāja sniegtās garantijas;
- nesaņemt ražotāja nodrošināto tehnisko atbalstu;
- nesaņemt jauninājumus.

Datorprogrammu iegāde internetā

Internetā ir iespējams iegādāties legālas datorprogrammas (arī mūzikas ierakstus un filmas), kas tiek nosūtītas pircējam pa pastu vai arī lejupielādējamas datorā.

- Pirms pirkuma pārlicinies, ka tevi interesējošā interneta mājaslapa pieder ražotājam vai ražotāja autorizētam izplatītājam!
- Veicot jebkuru pirkumu internetā, saglabā maksājumu apliecinājošu dokumentu, kas kalpos kā pierādījums tam, ka iegādātais produkts ir legāls!

Datorprogrammu licenču noteikumi

Vienu legāli iegādātu datorprogrammu drīkst instalēt tikai uz viena datora, ja licencē jeb lietošanas noteikumos nav atļauts izmantot to uz vairākiem datoriem.

■ Datorprogrammu drīkst izmantot tikai tā persona, kura to ir iegādājusies. Ja datorprogramma vairs nav nepieciešama, to drīkst pārdot vai atdāvināt, bet tu pats to vairs nedrīkstēsi lietot.

■ Legālu datorprogrammu drīkst instalēt uz citai personai piederoša datora tikai tajā gadījumā, ja šai personai pašai ir iegādāta tāda pati legāla datorprogramma, ar visiem pirkumu apliecinājošiem dokumentiem, bet ir pazudis instalācijas datu nesējs.

Datorprogrammu iegādi apstipriņoši dokumenti

legādājoties datorprogrammu, jā saglabā:

- iegādes dokuments (kases čeks, kvīts, preču pavadzīme-rēķins, maksājuma uzdevums, pirkuma līgums, dāvinājuma līgums, pieņemšanas-nodošanas akts u. c.);
- oriģinālais datorprogrammas iepakojums – kaste, instalācijas datu nesējs un iepakojumā esošie dokumenti (lietošanas pamācība, licence, garantijas).

Visu uzskaitīto nepieciešams saglabāt, jo tas ir pierādījums, ka tava lietotā datorprogramma ir legāla.

Mūzikas uzglabāšana datorā

Pēc Latvijas likumdošanas, datora cietais disks netiek aplūkts ar datu nesēju nodokli, tādēļ:

- datora cietajā diskā nedrīkst veidot likumā atļauto rezerves kopiju (rezerves kopiju drīkst ierakstīt jebkurā citā datu nesējā, par ko tiek iekasēts datu nesēju nodoklis, piemēram, *USB atmiņa, CD, DVD*);
- datora cietajā diskā drīkst uzglabāt tikai tādus mūzikas ierakstus, kas ir iegādāti un lejupielādēti no interneta veikaliem.

Datorprogrammu izmēģinājuma versijas un to lietošana

Lielākajai daļai datorprogrammu ražotājs ir paredzējis iepazīšanās jeb izmēģinājuma licences, lai tu varētu pārbaudīt, vai konkrētā datorprogramma tev ir nepieciešama, vai to ir ērti lietot un tā atbilst tavām vajadzībām:

- uz šo izmēģinājuma laiku datorprogrammu drīkst lietot bez maksas (atļautais bezmaksas lietošanas termiņš ir noteikts licencē un parasti datorprogramma pati brīdina, kad šis laiks ir pagājis);
- pēc šā ražotāja noteiktā termiņa beigām datorprogramma ir jāiegādājas vai jāizdzēš, to nedrīkst atstāt instalētu datorā, pat ja tā vairs netiek lietota.

5. Uzdevumi

1. uzdevums

Tests

Lūdzu, rūpīgi izlasī apgalvojumus un uz katru no tiem izvēlies tikai vienu no piedāvātajiem atbilžu variantiem, kas visprecīzāk atbilst apgalvojumā aprakstītajai situācijai. Lai sekmīgāk izpildītu testu, vispirms iepazīsties ar praktisko situāciju aprakstiem!

1. Datorprogrammu kopiju izmantošana ir intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpums:

- A jā, tas ir pārkāpums jebkurā gadījumā;
- B nē, tas nekad nav pārkāpums;
- C legālas datorprogrammas kopiju drīkst izmantot kā rezerves kopiju gadījumā, ja tiek bojāts vai nozaudēts oriģinālais programmas instalācijas datu nesējs;
- D nav pārkāpums, ja izmanto legālas datorprogrammas kopiju.

2. Internetā ir iespējams iegādāties legālas datorprogrammas:

- A jā, ir iespējams iegādāties;
- B nē, nav iespējams iegādāties, jo visas internetā piedāvātās datorprogrammas ir pirātiskas (viltotas);
- C internetā netiek pārdotas datorprogrammas;
- D internetā ir iespējams tikai lejupielādēt datorprogrammas no failu apmaiņas serveriem (*FTP, DC++, Bit comet, torrent*) un tās vienmēr ir nelegālas.

3. Vienam uzņēmumam piederošo licencētas programmatūras disku drīkst aizdot citam uzņēmumam:

- A jā, drīkst;
- B nē, nedrīkst;
- C jā, drīkst, ja otram uzņēmumam ir tāda pati legāla datorprogramma, ko nepieciešams pārinstalēt, bet instalācijas datu nesējs ir bojāts vai nozaudēts;
- D jā, drīkst, ja otram uzņēmumam trūkst līdzekļu datorprogrammu iegādei.

4. Obligāti ir jā saglabā čeks par datorprogrammas iegādi un šīs programmas licence:

- A jā, ir jā saglabā;
- B nē, nav jā saglabā;
- C nē, iegādājoties datorprogrammu, netiek doti līdzīgi pirkumu apliecinājoši dokumenti;
- D jā, ir jā saglabā tikai Latvijā ražotām datorprogrammām.

5. Datora cietajā diskā drīkst uzglabāt mūzikas failus:

- A nē, nedrīkst;
- B jā, drīkst;
- C jā, drīkst tad, ja mūzikas ieraksti ir pirkti interneta veikalā;
- D jā, drīkst tad, ja mūzikas ieraksti ir lejupielādēti no failu apmaiņas serveriem (*FTP, DC++, Bit comet, torrent*).

6. WinRAR 40 dienu izmēģinājuma versiju datorā drīkst uzglabāt ilgāk:

- A nē, nedrīkst;
- B jā, drīkst, ja to neizmanto;
- C jā, drīkst, ja tiek nopirkta šīs programmas licence;
- D jā, drīkst, ja nopērk licenci citai datorprogrammai ar līdzīgām funkcijām.

2. uzdevums

Situācijas analīze

Lūdzu, izlasi fragmentus no Ingas Sprinģes raksta *Bez komentāriem laikraksta Diena pielikumā Sestdiena (22.-28.01.2005.)* un isā stāstījumā uzraksti savas pārdomas par aprakstīto situāciju! Pārrunā šo situāciju kopā ar skolotāju un klasesbiedriem!

Atbildi uz dotajiem jautājumiem:

- Vai, tavuprāt, autori Latvijā pārzina savas tiesības? Pamato savu atbildi!
- Kā tu rīkotos līdzīgā situācijā? Kāpēc?
- Kādi ir tavi ieteikumi autoriem? Pamato savu atbildi!
- Kuru no raksta fragmentos minētajiem ieteikumiem tu uzskati par efektīvāko Latvijas situācijā?

„Pērnā gada sākumā publiciste Guna Roze (G.R.) pabeidza savu pirmo grāmatu stāstu krājumu Zemenes ar pienu. Izdevniecība Jumava piekrita izdot grāmatu. Tirāža – 1500 eksemplāru. Par papildus tirāžu tika paredzēts atsevišķs līgums un samaksa. Jau pāris mēnešus pēc grāmatas iznākšanas G.R. radās aizdomas, ka „kaut kas nav kārtībā. Visu vasaru redzēju, ka grāmata stāv grāmatnīcu topos kā pirkctākā. Pabraukāju pa Latviju, kur, neko neslēpjot, teica, cik eksemplāru pārdevuši”.

G.R. noalgoja advokāti un patiesību centās noskaidrot tiesiskā ceļā. Ar tiesu izpildītāju ierodoties tipogrāfijā Ogre, kur drukāja grāmatu, viņai uzrādīja Jumavas pasūtīto eksemplāru skaitu – 2000.

Jumava uzreiz atzinusi, ka kopumā nodrukāti 2000 eksemplāru, taču liekie 500 bijuši domāti presei.

Ar savu advokāti vairākkārt tiekoties ar izdevniecības pārstāvjiem, tika noslēgts atsevišķs līgums par liekajiem 500 eksemplāriem. Kā samaksu autore saņēma 250 savas grāmatas eksemplārus plus 133 latu lielu honorāru pēc nodokļu nomaksas.

„Pirātiskās tirāžas ir problēma visā pasaulē, taču tās ir ļoti grūti izkontrolēt,” stāsta AKKA/LAA juriskonsults M. Grudulis. Kā vienu no risinājumu variantiem viņš iesaka autoriem līgumā iestrādāt punktu, ka izdevniecības dokumentāri pierādīs, cik liela bijusi tirāža.

Zvērināts advokāts I. Punka skaidro, ka ārzemēs līgumos tiek iekļauts šāds punkts: „Ja autoram rodas šaubas par izdevniecības godprātīgumu, viņam ir tiesības atsūtīt savu auditu, kas pārbauda grāmatvedības datus. Ja krāpšana tiek konstatēta, maksā izdevējs. Ja ne – audita pasūtītājs.”

Autoram iespēju izsekot savas grāmatas tirāžai sarežģī arī fakts, ka tās oficiāli netiek uzskaitītas.

Izdevējam izdoto grāmatu tirāžas un nosaukumi gan ir jāpaziņo Latvijas Nacionālās bibliotēkas Bibliogrāfijas institūtam, taču, kā atzina institūta darbinieki, arī tie nav 100% uzticami dati. Ne vienmēr izdevniecības paziņo par papildu tirāžām. Kā stāsta A. Gailīte no Bibliogrāfijas institūta, reti, bet ir bijuši gadījumi, kad autori zvana un interesējas par savas grāmatas tirāžu.

Saskaitot advokāta izdevumus un zaudētās darbadienas, G.R. neslēpj, ka „mani rēķini arī ir milzīgi, taču zināju, ka cīnīšos principa pēc”.

Tipogrāfijā Ogre autori turpmāk nevarēs iegūt datus par izdevniecības pasūtījumiem. Tipogrāfijas direktore T. Podniece ar šādu situāciju saskārās pirmo reizi, tādēļ apjukumā parādīja autorei tirāžas lielumu. „Tagad es vairs neteiktu. Lai autori sazinās ar izdevniecību. Es sniedzu tikai pakalpojumu,” norādīja T. Podniece.

Lai neveidotos tik absurdas situācijas, ka autoram jāpaliek neziņā par tirāžas lielumu vai arī jāmaksā milzu nauda auditam, jurists M. Grudulis uzskata, ka tirāžu kontrolē būtu jāiesaistās arī valstij.

Faktam, ka Latvijā nav tiesas precedenta par pirātisko tirāžu drukāšanu, var būt divi izskaidrojumi: tādu patiešām nav vai arī tās tiek meistarīgi slēptas. Par labu pēdējam variantam sliecas jau uzskaitītie fakti, ka autoram ir grūti izkontrolēt tirāžu, kā arī vairāku speciālistu apgalvojumi, ka autori nepārzina savas tiesības.

AKKA/LAA juriskonsults M. Grudulis autoriem iesaka arī pievērst uzmanību, kas līgumā notiek ar autortiesībām, jo nereti izdevniecības tās paredz tikai sev uz daudziem gadiem.”¹

1 Inga Sprinģe. *Bez komentāriem*, laikraksta *Diena* pielikums nedēļas žurnāls *Sestdiena*, 22.-28. janvāris, 2005, 16.-19. lpp.

3. uzdevums

Terminu skaidrojumi

Atrodi pareizos skaidrojumus katram no dotajiem terminiem. Atbilžu tabulā ieraksti katram terminam atbilstošā skaidrojuma numuru.

Termins	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Skaidrojums																

Termina n. p. k.	Termins	Skaidrojuma n. p. k.	Skaidrojums
1.	Publicēšana	1.	Fiziskā persona (cilvēks), kuras radošās darbības rezultātā radīts konkrētais darbs.
2.	Autortiesību zīme	2.	Jebkāda veida atlīdzība vai kompensācija par aizsargāta darba izmantojumu. Tiesības atļaut izmantot savu darbu, saņemot par to autoratlīdzību, ir autora mantisko tiesību svarīgs aspekts.
3.	Publiskis patapinājums	3.	Rodas tad, ja tajos gadījumos, kad likums to pieprasa, nav iegūta atļauja darba izmantošanai.
4.	Autors	4.	Oficiāls brīdinājums, ko uz/pie darba eksemplāra pieprasa atsevišķu valstu likumdošana, lai apliecinātu autora tiesības uz autorību. Tā sastāv no trim elementiem: 1) burta "c" aplīti; 2) autortiesību īpašnieka vārda; 3) darba pirmpublicējuma gada. Bernes konvencija nepieprasa šīs zīmes obligātu lietojumu, tāpat kā nepieprasa citu formalitāšu ievērošanu autortiesību iegūšanai.
5.	Dizaina darbs	5.	Parasti ir tiesības, kuras arvien vairāk valstīs aizsargā autoru darbu izpildītājus, fonogrammu producentus, ētera raidījumu organizācijas, kā arī organizācijas, kas raida pa vadiem, vai to tiesību pārņēmējus. Izpildītāji var realizēt savas tiesības, vienīgi ievērojot darbu autora vai autoru tiesības. Fonogrammu producenti un ētera raidījumu organizācijas, kā arī organizācijas, kas raida pa vadiem, īsteno savas tiesības to tiesību ietvaros, kas līgumā ar autoru un viņa darba izpildītāju tiem piešķirtas uz fonogrammu vai ēterā vai pa vadiem pārraidītu darbu.
6.	Darbs	6.	Aktieris, dziedātājs, mūziķis, dejotājs vai cita persona, kura atveido lomu, lasa, dzied, atskaņo vai kādā citādā veidā izpilda literāru vai mākslas darbu vai folkloras sacerējumu, sniedz estrādes, cirka vai leļļu priekšnesumu.
7.	Izpildītājs	7.	Autora radošās darbības rezultāts literatūras, zinātnes vai mākslas jomā neatkarīgi no tā izpausmes veida, formas un vērtības.
8.	Publiskošana	8.	Darbība, ar kuru autortiesību vai blakustiesību objekta oriģināls vai kopija tiek pārdota vai citādi atsavināta.

9.	Autoratlīdzība	9.	Cita autora oriģināldarba vai tā daļu uzdošana par savējo. Plaģiāts ir arī darbs, kurā veiktas nenozīmīgas satura vai formas izmaiņas (piemēram, romāna personām doti citi vārdi) vai kurš ievietots citā kontekstā. Plaģiātu nevajag jaukt ar ideju, arhetipu vai darba veidošanas metožu brīvu izmantojumu oriģināldarba radīšanai. Ja plaģiāts aizsargāts darbs, var runāt par autortiesību pārkāpumu.
10.	Autora mantinieks	10.	Prettiesiskas darbības ar autoru darbiem, autortiesību aspektā tā ir darbu fiksācija, publicēšana, reproducēšana un izplatīšana jebkādā veidā bez atļaujas darbu izziņošanai, publicēšanai vai izmantošanai un nemaksājot autoratlīdzību. Katrs pirātiski izgatavots eksemplārs ir kontrafakta eksemplārs.
11.	Pirātisms	11.	Darbība, ar kuras palīdzību autortiesību un blakustiesību objektu kopijas ar autortiesību un blakustiesību subjektu piekrišanu kļūst pieejamas sabiedrībai, ievērojot nosacījumu, ka eksemplāru skaits apmierina sabiedrības saprātīgu pieprasījumu atbilstoši šā autortiesību vai blakustiesību objekta raksturam; par autortiesību objektu publicēšanu netiek uzskatīta dramatiska, muzikāli dramatiska darba vai muzikāla darba izpildīšana, audiovizuāla darba demonstrēšana, literāra darba publiska lasīšana, literāra vai mākslas darba raidīšana, mākslas darba demonstrēšana vai arhitektūras darba celtniecība.
12.	Autortiesību pārkāpums	12.	Jebkura darbība, ar kuru tieši vai ar attiecīgas tehniskas ierīces palīdzību darbs, izpildījums, fonogramma vai raidījums tiek padarīts pieejams sabiedrībai.
13.	Plaģiāts	13.	Darba oriģināla, izpildījuma fiksācijas, fonogrammas, filmas vai to kopiju izmantotāja darbība, ar kuras palīdzību autortiesību vai blakustiesību objekts ar sabiedrībai pieejamu iestāžu starpniecību uz ierobežotu laiku tiek padarīts pieejams neierobežotam personu lokam bez mērķa gūt tiešu vai netiešu ekonomisku vai komerciālu labumu.
14.	Izplatīšana	14.	Autortiesību vai blakustiesību objekta vienas kopijas vai vairāku kopiju izgatavošana ar jebkuriem līdzekļiem jebkādā formā un mērogā, pilnībā vai daļēji, arī autortiesību vai blakustiesību objekta vai tā daļas izlaicīga vai pastāvīga uzglabāšana elektroniskā veidā, kā arī trīsdimensiju kopijas izgatavošana no divdimensiju objekta vai divdimensiju kopijas izgatavošana no trīsdimensiju objekta.
15.	Blakustiesības	15.	Iegūst autora mantiskās tiesības likumiskas, līgumiskas vai testamentāras mantošanas ceļā. Tās turpinās, kamēr vien ir spēkā autortiesību aizsardzības termiņš. Autora personiskās tiesības nav mantojamas, izņemot tiesības uz darba izziņošanu un publicēšanu, uz darba atsaukšanu un uz pretdarbību darba izkropļošanai, sagrozišanai vai citādi pārvēidošanai.
16.	Reproducēšana	16.	Ar mākslinieciskās projektēšanas (mākslinieciskās konstruēšanas) metodi radīts darbs – praktiski izmantojama priekšmeta ārējais veidols ar estētisku vērtību. Šajā nozīmē tas tuvs lietišķās mākslas darbam. Taču dizaina darbs var būt arī mākslinieciski projektēta telpa. Atsevišķi dizaina darbi var tikt aizsargāti kā dizaina paraugi saskaņā ar likumu "Par dizaina paraugu aizsardzību".

6. Uzdevumu atbildes

1. uzdevuma atbildes

1. Datorprogrammu kopiju izmantošana ir intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpums.

Atbilde: C

Datorprogrammas kopiju drīkst izmantot kā rezerves kopiju gadījumā, ja tiek bojāts vai pazaudēts oriģinālais programmas instalācijas datu nesējs (disks vai diskete).

3. Vienam uzņēmumam piederošo licencētas programmatūras disku drīkst aizdot citam uzņēmumam.

Atbilde: C

Drīkst, ja otram uzņēmumam ir tāda pati legāla datorprogramma, ko nepieciešams pārinstalēt, bet instalācijas datu nesējs ir bojāts vai nozaudēts.

5. Datora cietajā diskā drīkst uzglabāt mūzikas failus.

Atbilde: C

Drīkst tad, ja mūzikas ieraksti ir pirkti interneta veikalā.

6. WinRAR 40 dienu izmēģinājuma versiju drīkst datorā uzglabāt ilgāk.

Atbilde: C

Drīkst, ja tiek nopirkta šīs programmas licence.

2. Internetā ir iespējams iegādāties legālas datorprogrammas.

Atbilde: A

Ir iespējams iegādāties.

4. Obligāti ir jāsaģlabā čeks par datorprogrammas iegādi un šīs programmas licence.

Atbilde: A

Ir jāsaģlabā.

3. uzdevuma atbildes

Termiņš	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Skaidrojums	11	4	13	1	16	7	6	12	2	15	10	3	9	8	15	14